

УДК 821.111-312.9(73)

МОДЕЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІЇ США АВТОРАМИ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ІСТОРІЇ У ВИПАДКУ ПЕРЕМОГИ КРАЇН «ОСІ» В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Наталія Ігорівна Криницька

<http://orcid.id/0000-0001-9591-542X>

nataliakrin@gmail.com

кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра романо-германської філології,

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Анотація. Одним із елементів національної міфології США є перемога в Другій світовій війні та неминучість поразки країн «осі», тобто нацистського блоку. Утім, зворотнім боком цієї національної гордості є підсвідомий страх втрати демократичних інституцій та «американської мрії». Своєрідним «краш-тестом» міцності американської державності стає альтернативна історія, яка вивчає закономірність чи випадковість подій минулого.

Сіріл Корнблат у повісті «Дві долі» (1958), Філіп Кіндред Дік у романі «Людина у високому замку» (1962), Френк Спотніц та інші автори однойменного телесеріалу за мотивами цього твору (2015–2019) й Ерік Норден у романі «Остаточне вирішення» (1973) наважуються на дистопічний експеримент поразки союзників і моделюють окупацію США Німеччиною та Японією, враховуючи «підводне каміння» демократії, роль пропаганди та вади масового суспільства. В центрі уваги – проблема збереження американської ідентичності в умовах перетворення країни на колонію, здатність пересічного американця до опору завойовникам чи, навпаки, колаборації та пристосування.

Ключові слова: американська література; телесеріал; альтернативна історія; дистопія; Сіріл Корнблат; Філіп Дік; Френк Спотніц; Ерік Норден.

Постановка проблеми. Сьогодні, навіть 75 років потому, попіл Другої світової війни стукає в серця і переможців, і переможених, а її трагічний досвід залишається невичерпним джерелом натхнення письменників та кіномитців. Перемога союзників у цій війні стала однією з причин піднесення США до рівня наддержави й увійшла до канону американської культурної міфології як привід для національної гордості та впевненості у своїй правоті, у закономірності поразки країн «осі», тобто нацистського блоку. Утім, зворотнім боком цієї гордості та впевненості є підсвідомий страх втрати демократичних інституцій та «американської мрії», про що свідчить і популярність дистопічних сюжетів на тему «Гітлер переміг» в жанрі альтернативної історії (АІ). Альтернативна історія (синонімічні назви – альтернативний всесвіт, контрфактична історія, ретропрогноз тощо), яка традиційно розглядається в межах наукової фантастики (НФ), за допомогою мисленневих експериментів вивчає закономірність чи випадковість подій минулого, моделює його суб'єктивно та/

або об'єктивно вірогідний варіант. В АІ завжди є точка біфуркації, або «точка зв'язку» чи «пункт Джонбара», а саме початок розбіжностей подій у творі з реальною історією. Автори АІ намагаються показати, що у вирішальні моменти існує розвилка історичних шляхів, і той шлях, який сьогодні здається неминучим, був лише одним із можливих.

Проблема часопростору в АІ вивчалася Барні Ворфом, який наголошує, що в цьому жанрі має значення не тільки переосмислення часу, а й реконфігурація географії, адже ці історії «розгортаються просторово, оскільки різні часові траєкторії створюють різні карти людської поведінки» [14, с. 32]. «Отже, хоча, здається, що саме час є найважливішим поняттям і матерією для науково-фантастичних та альтернативних історій, час і простір – культурна історія та географія – вимагають рівнозначного розгляду», – робить висновок Мет Хілз [12, с. 436]. Дослідник простору в НФ Джеймс Ніл пише: «По-перше, простір не є природним або абстрактним, або буквальним „там“, а є відносним, живим і жвавим. Останні дебати в географії відки-

нули думку про те, що простір – це... лише полотно, на якому намальоване життя, або сцена, на якій воно розігрується... Зараз ми можемо припустити, що простір і суспільство творять одне одного... По-друге, тексти не є міметичними репрезентаціями (простору чи чогось іншого)... якщо НФ – „вигадка у квадраті” (fiction squared) [13, с. 117], то її текстові простори також повинні бути „подвійно вигаданими”: репрезентації місць, яких немає або не може існувати» [12, с. 423]. Однак, у випадку АІ автор, як правило, працює зі звичним земним простором, імітуючи реальність та намагаючись, за допомогою екстраполяції та аналогії, представити максимально обґрунтовані альтернативні варіанти трансформації цього простору, відповідно до соціально-політичних змін. Тут виникає наступне питання, що саме є «звичним земним простором» у добу умовностей та невизначеності? Наприклад, фахівець із літературної географії Шейла Хоунс стверджує, що ідея літературної «обстановки» (setting) спирається на три помилкові припущення: що можна просто розрізнити реальні та вигадані місця; що реальний світ має остаточну й зрозумілу географію, більш авторитетну, ніж географія тексту; і що справжня географія – це «сукупність названих місць, які цілком взаємопов'язані та цілком пізнавані» (цитуються за: [12, с. 423]). Відтак, часопростір в АІ, яка само по собі є соціально-історичним мисленнєвим експериментом, включає суспільство як невід'ємний компонент альтернативного світу.

У зв'язку з викладеним вище, вважаємо **актуальним** звернення до проблеми часопростору в АІ, з точки зору вивчення моральних, естетичних, онтологічних та когнітивних засад і виховної функції наукової фантастики та художньої літератури взагалі, для розвитку теорії можливих світів тощо.

У цій статті ми ставимо **за мету** розглянути окремі аспекти особливостей часопростору в АІ, а саме моделювання території США у випадку її окупації країнами «осі» в повісті Сіріла Корнבלата «Дві долі» (*Two Dooms*, 1958), романі Філіпа Кіндрета Діка «Людина у високому замку» (*The Man in the High Castle*, 1962), однойменному телесеріалі Френка Спотніца за його мотивами (2015–2019) й романі Еріка Нордена «Остаточне вирішення» (*The Ultimate Solution*, 1973). Мета зумовила такі **завдання**: 1) здійснити огляд досліджень цих творів в цілому та часопростору в них зокрема; 2) розглянути й порівняти сюжетні та нарративні особливості, альтернативне історичне тло подій, суб'єктивні й об'єктивні чинники можливості запропонованих

авторами ретропрогнозів; 3) узагальнити особливості часопростору цих творів у контексті моделювання окупації території США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стислий опис цих творів, з-поміж яких найбільш вивченим є роман Ф. Діка, можна знайти на декількох ресурсах, присвячених темі перемоги країн «осі» в АІ, але цей огляд, як правило, позбавлений порівняльного аналізу альтернативних реальностей і розуміння глибинних причин звернення американських авторів до такої вельми болючої для них проблеми [5]. Наприклад, Гавріель Д. Розенфельд у першій і останній на сьогодні монографії на цю тему [11] ретельно збирає бібліографію АІ щодо перемоги «осі», але він, на нашу думку, далекий від розуміння дидактичних і моральних мотивів НФ, її превентивної функції, інколи вважаючи інтерес фантастів до теми намаганням «нормалізації» та «естетизації» фашизму, тоді як ті, навпаки, намагаються вказати на неприпустимість такого ставлення до злочинної ідеології та попередити сучасників про небезпеку її відродження в будь-яких формах.

Особливості всесвіту роману Ф. Діка «Людина у високому замку» та телесеріалу за його мотивами вивчалися Френком Джейкобсом [6] та авторкою цієї статті [1; 2], але без порівняння з доробком С. Корнבלата та Е. Нордена. Ф. Джейкобс на основі роману Діка та телесеріалу здійснює детальне порівняння карт світу й США зокрема у цих творах, не роблячи однак висновків щодо причин таких відмінностей. У попередніх публікаціях ми вивчали онтологічні особливості цього роману на основі двійкового коду «Книги змін», проблеми реальності й моделей світу «китайська шкатулка / тор» та «Інь-Ян»: «Дік, один із претеч постмодерну, приділяє увагу проблемі ілюзорності реальності, «фейковості» артефактів і історії як науки взагалі» [1, с. 94]. Розглянемо тепер реальність роману Діка в порівнянні з іншими творами, де зображена окупація США країнами «осі».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням. Учасник Другої світової війни Сіріл Корнблат (Cyril Michael Kornbluth, 1923–1958) у повісті «Дві долі» змальовує перенесення в майбутнє (у 2155 р.) вигаданого вченого Едварда Ройланда – одного з творців ядерного «Мангеттенського проекту» (1942–1946). На початку твору Ройланд, який працює у лабораторії Лос-Аламос, шт. Нью-

Мексико, досягає успіху в дослідженнях, але вагається щодо передачі такої інформації керівництву – адже тепер він нестиме відповідальність за створення ядерної зброї. Ройланд іде за порадою до старого індіанця і, скуштувавши «Їжу Богів» – сушені чорні гриби, – опиняється в альтернативному світі, де США, які програли «Триумфальну війну 1940–1955 років», розділені по Міссісіпі на «Японську Пасифіду» та «Германську Атлантику». Герой перебуває на підконтрольній німцям території, потім тікає на захід до японців, які створили там новий суворий феодалізм, знову змушений тікати до німців, готовий навіть поділитися з ними секретом атомної бомби, заради збереження свого життя. Проте деградація місцевого населення, над яким панують «вищі раси», занепад інфраструктури й науки, рабське голодне існування, знищення та стерилізація всіх «небезпечних», «трудові табори» – риси обох окупованих територій, на жодній з яких Ройланд не може вижити, і лише знайдені ним ті самі чорні гриби допомагають ученому повернутися до нашого світу. Тепер Ройланд не вважає божевільним свого колегу Блюма, який розповідав про експерименти нацистів над в'язнями в концтаборах, і негайно поспішає доповісти керівництву про своє відкриття.

Сюжет повісті утворено двома кільцевими подорожами Ройланда: з нашого світу до альтернативного й назад, і в межах альтернативного світу – від німців до японців і знову до німців. Основні локації в повісті: Нью-Мексико (японсько-німецька територія); Південна Каліфорнія, долина Сан-Фернандо та руїни Лос-Анджелеса (японська територія); Чикаго (німецька територія). Учений є єдиним наратором у творі, і разом із ним читач ніби проходить стадії «виховання» – від намагання пристосуватися до напівтваринного життя на окупованій території до готовності до боротьби, від страху перед відкриттям секретів атома до радісної надії на порятунок завдяки бомбі.

У світі Корнבלата точкою біфуркації стає обрання фюрером Геббельса, а не Гітлера, якого ледве пам'ятають як одного з агітаторів раннього періоду партії, страченого за бунт проти Геббельса. Оскільки історію пишуть переможці, то про події Другої світової Ройланд вислуховує від нацистів: це на них у 1940 р. віроломно напали французи, слов'яни та британці (операція «бліцкриг»), майже знищивши Німеччину

разом з євреями та циганами, і лише героїчний опір японців, який відволік сили британців та американців, дозволив німцям на чолі з білявим красенем Геббельсом «піднятися з колін» і влаштувати реванш у Європі. «Стояв 1946 рік. Примхливі як діти американці втомилися від війни й були на межі бунту. На той час загинули практично всі кращі з них» [7], – чує Ройланд. «Втомлені від війни» британці капітулювали в 1947 р., американці – в 1955 р. Атомна бомба в цьому світі так і не з'явилася – неможливість її винайдення Гейзенберг довів іще в 1953 р., а з того часу нацистська наука тільки деградувала (у нашому світі Вернер Гейзенберг був ведучим теоретиком німецького ядерного проекту, але не досяг у цьому успіху, – за окремими версіями, свідомо саботуючи замовлення уряду).

На нашу думку, твір Корнבלата має агітаційну спрямованість, метою якої є виправдання застосування США ядерної зброї проти Японії в 1945 р. Колишній фронтовик, Корнблат захищає правду рідної країни: щоб зберегти свою державність, територію, свободи та права, ми маємо бути сильними у військовому плані та технічно розвиненими, і бомба – запорука нашої безпеки, бо без такого вагомого аргументу ми – нація, що звикла до комфорту, – не здатні витримати довготривалий натиск більш войовничих і ідейних супротивників. Отже, підводним камінням державності США в Корнבלата стає матеріальний добробут, який розслаблює більшість його співвітчизників, робить їх нездатними на боротьбу. Альтернативний сценарій письменника є відносно вірогідним, з точки зору як суб'єктивних чинників (перемога пропагандиста Геббельса над агітатором Гітлером), так і об'єктивних – країни «осі» дійсно мали достатній потенціал для перемоги в Другій світовій війні, – але все ж таки застосування американцями атомної бомби проти Хіросіми та Нагасакі не стало рятівним моментом для країн-союзників, позаяк перелом у війні на їхню користь відбувся ще 1943 р., і тому це був радше акт залякування, аби пришвидшити кінець війни з мінімальними жертвами зі свого боку.

Дія роману Філіпа Діка (Philip Kindred Dick, 1928–1982) «Людина у високому замку» відбувається на території США в 1962 р., через 15 років після капітуляції США перед країнами «осі» та розділу країни між переможцями: північно-східне узбережжя (The United States of America), як і в Корнבלата, належить нацистській Німеччині,

а західні штати (the Pacific States of America) – імперській Японії. Утім, у романі значна частина країни не окупована: Південні Сполучені Штати (the South) – квазінезалежна держава з маріонетковим урядом; Штати Скелястих гір (the Rocky Mountains States), які включають Гірські штати, Великі рівнини, Техас і значну частину Середнього Заходу, поки що незалежні, оскільки не представляють економічного інтересу для переможців. Точкою біфуркації для Діка є суб'єктивний фактор – вбивство президента США Ф. Д. Рузвельта в 1933 р. Наступні президенти – Джон Гарнер і Джон Брікер – не змогли відродити Америку після Великої депресії та проводили політику ізоляціонізму, тому США не підтримали союзників, і ті програли. Більшість слов'янських народів знищена, решта – поміщені в резервації, Україна – лише “бездонний резервуар пшениці” [4, с. 24]. Технологічно розвинені німці викликають повагу частини американців: нацисти широко застосовують атомну енергію, винаходять атомну та водневу бомби, високими темпами розвивають телебачення, авіацію та космонавтику; Середземне море висушено та перетворено на орні землі, євреї та африканці майже стерті з лиця землі (більш розлогий аналіз світу Діка представлений нами в попередніх публікаціях [1; 2]).

У промові «Як створити всесвіт, що не розсиплеться через пару днів» Дік стверджує: «...є багато свободи в тому, що ви можете сказати, коли пишете про неіснуючу тему» [3]. Його свобода полягає в ретельному перемішуванні реального та фантастичного, при цьому письменник не прагне енциклопедичної точності та всеосяжності. Основні локації в романі: Тихоокеанське узбережжя (передусім Сан-Франциско), окуповане японцями; частково – нейтральні Штати Скелястих гір (зокрема Каньйон-Сіті, шт. Колорадо, та Шаєнн, шт. Вайомінг). Дік бачить середовище очима нараторів, передаючи лише окремі деталі оточуючого світу – так він сприймається більш вірогідно, ніби все само собою зрозуміло, проте притаманне НФ «когнітивне одивнення» [13] підсилюється. У згаданій вище промові Дік цитує фрагмент 54 Геракліта: «Прихована структура керує очевидною структурою», – вочевидь віддаючи належне ролі підтексту, своєрідному «методу айсберга». Ф. Джейкобс схвалює «економічне використання письменником геополітичних деталей»: «Читачі, збираючи ці крихти інформації, йдуть слідом своєї уяви до ілюзії власного

виготовлення. Як і будь-яка оптична ілюзія, ця ілюзія виграє від нечіткості деталей і створюється у свідомості спостерігача» [6]. На нашу думку, Дік намагається створити щось подібне до «когнітивної карти» у своїх персонажів, у якій читачі впізнають дещо схоже на те, як вони самі сприймають навколишній простір, адже людина не може охопити всі деталі, правильно виміряти відстані та пропорції, – вона бачить середовище вельми суб'єктивно, орієнтуючись на власні «мітки». Поняття «когнітивна карта» було введено американським психологом Едвардом Толманом 1948 р. і згодом отримало поширення в суспільних і гуманітарних науках. Американський урбаніст Кевін Лінч сформулював на його основі поняття «когнітивного картографування»: спираючись на знаки, мітки й ключові місця міста, свідомість людини створює когнітивні карти, завдяки яким індивід орієнтується в міському просторі, відчувачи його своїм [9].

На відміну від Корнבלата, який зображує стороннього спостерігача у світі майбутнього, Дік показує сучасний йому 1962-й рік, але в альтернативному світі, мешканці якого звикли до свого простору та лише в окремих випадках готові до спротиву окупантам. Зосередившись на Тихоокеанському узбережжі, де панують вельми гуманні порівняно з німцями японці, Дік показує давно окуповану, колоніальну країну з білими американцями як людьми другого гатунку та чорношкірими рабами. Тут національна культура США зведена до сувенірної бізнесу, позаяк «Американа» (предмети історії та побуту зниклої країни) користується попитом у переможців (Дік ніби віддзеркалює ситуацію з американськими індіанцями в сучасній йому країні). За нашими спостереженнями, для Діка певну небезпеку демократії в США представляють об'єктивні чинники: споживацька психологія, домінування матеріалізму над ідеалізмом, гонитва за успіхом, грошима й науково-технічним прогресом, любов до динаміки й комфорту, байдужість, расизм, ксенофобія тощо.

Утім, у телеекранізації роману [8] Френка Спотніца (Frank Spotnitz, народ. 1960 р.), яка є вільним розширенням і продовженням кожної сюжетної лінії книги, гра Діка на півтонах значно втрачена заради досягнення успіху в масового глядача: тут акценти «добро-зло» розставлені чіткіше, наявна запекла боротьба між поневоленими американцями та окупантами як на Заході

країни, так і на Сході. Карта країни теж перекраюється (вона представлена на вступній заставці серіалу): Південь тепер, разом зі Сходом, належить Великому нацистському рейху (можливо, це натяк на те, що нацисти та расисти знайшли спільну мову). Телесеріал лоскоче нерви глядачів показом свастик на вулицях Нью-Йорка, однак заспокоює їх тим, що вільна Америка не здається, і тому перемога можлива. Американці капітулюють лише в 1947 р., через 2 роки після ядерного удару по Вашингтону (бомба названа «засобом Гейзенберга»). Японці знову трохи гуманніші за німців і люблять автентичні сувеніри, тоді як нацисти намагаються елімінувати все американське минуле, проте не залишаються безкарними: національне приниження США сягає піку під час повалення гітлерівцями статуї Свободи, але у відповідь підпільники здійснюють вдалий замах на Гімmlера, який змінив на посту вождя Гітлера, і т.д. На жаль, підтекст Діка теж значно втрачений, передусім у зв'язку з необхідністю візуалізувати та деталізувати на екрані те, що в романі можна було передати імпліцитно. У результаті, заради збереження інтриги та «когнітивного одивнення», автори серіалу рухаються не вглиб, а вшир, ніби перевіряючи на міцність «дім, який побудував Дік», розробляючи нові локації: Нью-Йорк, Денвер, Берлін, Пенсильванія, Чикаго, Вашингтон, Японська імперія та ін. Контакти з нашою, «справжньою» реальністю стають частішими, а німці навіть будують портал для переміщення між світами. Поліфонія роману перетворюється на цілу панораму та епопею, яка йде в ногу з нашим часом: наприклад, в останньому сезоні Західне узбережжя звільняють від японців саме афроамериканські комуністи, яких немає в оригіналі.

У серіалі одними з головних героїв виступають члени родини Смітів: рейхсфюрер Північної Америки (тобто головний нацист США) Джон Сміт, його дружина Хелен, їхні діти – син Томас, доньки Емі та Дженніфер. Усі вони відсутні в романі Діка, але саме введення цих дійових осіб допомагає авторам серіалу підняти болочу тему колабораціонізму з нацистами та навіть повного прийняття їхніх ідей пересічними американцями. Сміт-нацист – успішна людина, чудовий сім'янин, майже супермен; він вижив, досяг вершин влади й фінансового добробуту, навчився навіть відстоювати певну незалежність своєї Батьківщини від Берліна, тобто його життєвий

шлях цілком вписується в матеріальний аспект «американської мрії». Але Джон Сміт зрадив цю мрію з точки зору ідеалів демократії та свободи, як і більшість героїв роману Е. Нордена «Остаточне вирішення».

Варто зауважити, що на початку 1970-х років на Заході спостерігається сплеск інтересу до нацизму (так звана «гітлерівська хвиля» – *Hitler Wave* [11, с. 217–219]): демонічний образ Гітлера та його прибічників, який домінував у масовій свідомості протягом декад, змінюється на більш суперечливий, людяний. У США, на фоні загальнополітичної та економічної кризи, кількість симпатиків нацизму теж почала зростати. Роман Еріка Нордена (Eric Norden, справжнє ім'я Eric Pelletier, 1899–1979) мав на меті вказати суспільству на небезпеку таких симпатій. Цей твір уже своєю назвою натякає на тему Голокосту, адже це майже початок назви політики Третього рейху «Остаточне вирішення єврейського питання» (нім. *Endlösung der Judenfrage*, англ. *the Final Solution to the Jewish Question*), спрямованої на повне знищення єврейського населення Європи. У романі Нордена йдеться про знищення євреїв у всьому світі, тому, мабуть, замість слова *final* письменник використав синонім *ultimate*. Твір з'явився під враженням від 10-тиденного інтерв'ю, взятого автором-журналістом у колишнього архітектора Гітлера Альберта Шпеера, чий слова стали епіграфом «Остаточного вирішення»: «Якби нацисти перемогли, то, звичайно, на поверхні зрештою все б утряслося й повернулося до нормального стану речей. Молочник розвизив би молоко, поліцейський виконував би закон, лікар лікував би хворих, люди все ще тряслися б за свою роботу, сварилися з дружинами, збирали гроші на нову машину. Але вони жили б у кошмарі, поховані на кладовищі людської надії та гідності, у пастці пекла, яке вони ніколи б не впізнали, більше того – не піддали б сумніву. Почалася б довга темна ніч, і нарешті людина просто б не пам'ятала про світло» [10, с. 142].

Буденність зла – ключові слова, що спадають на думку при читанні роману Нордена. Автор змальовує американське суспільство 1974 р., передусім життя Нью-Йорка, під владою нацистів. У 1946 р. США прийняли Ультиматум, висунутий гітлерівцями після атомного бомбардування Пітсбурга та Чикаго. На наш погляд, альтернативний сценарій Нордена був вельми вірогідним, урахувавши його суб'єктивні та об'єктивні фактори.

Автор доводить: споживацьке суспільство «проквітне» і нацизм, якщо «расово правильне» населення отримає права на рівні з «чистокровними» нацистами та збереже свій комфорт і добробут при новій владі. Цей світ теж будується за допомогою підтексту й дещо нагадує реальність роману Діка, починаючи відлік із тієї самої точки біфуркації: Рузвельт убитий 1933 р., тому США довго не вступають у Другу світову та програють; триває «холодна війна» між переможцями – німцями та японцями; німці – криваві карателі, японці – більш толерантні; Схід США знаходиться під владою Рейху; японці володіють третиною земної суші; після Гітлера до влади приходять Гейдріх, але, якщо в Діка він проти ядерного удару по Японії, то в Нордена – за, всупереч своєму опонентові Шпееру, тощо.

Головний герой, від першої особи якого ведеться оповідь, – нью-йоркський поліцейський Білл Галдер – отримує таємне завдання від одного із найстаріших нацистів Йогана фон Лееба, який терміново прибув із Берліна: знайти нападника на власника антикварної крамнички, де зокрема продавалися сувеніри із концтаборів. Нападник, судячи з окремих доказів, міг бути євреєм, тоді як у світі роману всі представники цієї нації були знищені ще в середині 1960-х рр. Старий нацист боїться розголосу такого «жахливого» факту, що дискредитує ефективність його багаторічної діяльності, і доручає розслідування опергрупі у складі Білла та двох гестапівців – Еда Кьолера та Пітера Бека, яка отримує карт-бланш на будь-які дії в рамках розслідування.

Роман має лінійний детективний сюжет і показує страшну реальність асиміляції американського способу життя з нацистською системою. Матеріальний рівень країни відповідає реальній Америці 1970-х рр., останні осередки опору нацистам знищені, а самі нацисти – це місцеві американці (фон Лееб – єдиний європеєць у романі). З-поміж них і колишній комендант концтабору в Кротоні-на-Гудзоні полковник Кастендік, який знищив 4 мільйони євреїв, а зараз працює директором музею на місці концтабору, де увіковічується «важка праця по очищенню країни від зайвих елементів». Норден показує, що цей музейний комплекс нікого не шокує – це вже рутинне місце для екскурсій, пікніків тощо. Ті американці, які намагалися рятувати євреїв, передусім християни, теж давно вбиті – так, мешканці сусіднього з концтабором селища Маунт-Кіско були знищені разом з будинками, а

на місці загиблого населеного пункту побудовані величезні автостоянка й торгівельний центр. Чорношкірі та слов'яни не знищені повністю – вони використовуються як гладіатори, раби (в тому числі для сексуальних розваг) або домашні тварини. Садизм стає нормою – тут Норден вказує на патологічну сексуальну сутність нацизму. Слід зауважити, що сам Галдер – мужній, добросовісний служитель закону, він не стає збоченцем, але бажає вижити сам і виконати свої обов'язки. У фіналі твору Білл виходить на Бека, учасника своєї опергрупи, – антифашиста, який ховає прибульця з нашої реальності – єврея Фелікса Хірша. Бек переконує Галдера перейти на їхній бік, бо Хірш – це «прохід до іншого світу... який не залитий кров'ю» [10, с. 138]. Однак Галдер – людина Системи, він убиває Бека та Хірша (це навіть «гуманно», бо позбавляє їх тортур) і повертається до своєї роботи на поліцейській дільниці. «Бідні невинні монстри, які навіть не бачать власного зла» [Там само], – так називає Галдера та йому подібних Хірш перед смертю.

Це зло міг бачити друг Хірша – старий католицький пастор Френсіс Коннор, який гине під тортурями: «Інколи історія йде не туди, повертає в невірному напрямку на вирішальному перехресті і сходить з рейок. Маятник з незвичною силою гойдається між полярними силами всесвіту, між добром і злом, Інь і Ян, негативним і позитивним. Космічний баланс порушено, утворюється розрив у тканині часу й простору, і на мить завіса розкривається, і Інші вдивляються в нас, Інші, які пишуть наші долі, як книги... І коли з'являється похибка, розрив у цій тканині, то його лагодять, ніби переписуючи останній акт п'єси або картину... гасячи сонце, знищуючи всесвіт і починаючи все знов і знов» [10, с. 115–116]. У фіналі роману Нордена, як і у творі Діка, Німеччина готова завдати ядерний удар по Японії, і цей паралельний світ знаходиться на межі знищення. «Полум'я богів» – так називається й останній епізод телесеріалу «Людина у високому замку», що, ймовірно, символічно означає крах нацистського світу в цій реальності.

Висновок. Спробуємо узагальнити особливості часопростору в розглянутих творах. По-перше, у всіх авторів він «американоцентричний»: від США, наявності в них «правильного» лідера, атомної зброї та сил для боротьби, залежить доля іншого світу, тому й відповідальність на цій країні лежить найбільша. По-друге, усі ці

варіанти альтернативного часопростору презентують біполярний світ, із двома наддержавами (Німеччина та Японія, де остання трохи гуманніша), які, за винятком повісті Корнבלата, де немає ядерної зброї, знаходяться у стані конфронтації. Така конфігурація відповідає часам «холодної війни», коли колишні союзники США та СРСР ділили між собою зони впливу у світі. Східне узбережжя США відходить до Німеччини, а західне – до Японії. У романі Діка та його екранізації значна частина США (the flyover country) залишається відносно вільною, але вона не в змозі допомогти узбережжям (найбільш економічно й інтелектуально значущим територіям) звільнитися від окупантів. В усіх творах, де є ядерна зброя, вона належить більш технологічно розвиненій Німеччині, яка водночас є агресивнішою. Американська ідентичність в такому світі стирається або майже зникає під колоніальним впливом, особливо в міського населення.

По-третє, кожен твір відповідає викликам саме свого часу: Корнблат у 1958 р. доводить необхідність винайдення й застосування ядерної зброї; Дік у 1962 р. і Норден у 1973 р. відображають протистояння двох наддержав і попереджають про ядерну небезпеку; Спотніц слідує за Діком, але додає багато нових сюжетних ліній, що відповідають кон'юнктурі нашого часу.

Однак, альтернативне тло подій більш художньо й імпліцитно змальовано Діком і Норденом, зокрема за допомогою підтексту та «когнітивного картографування», а також зображення реальності «зсередини», очима її мешканців. Їхні романи вельми діалектичні, насичені грою на півтонах, тоді як у Корнבלата та Спотніца підсилені «чорно-білі» контрасти та майже відсутній притаманний цим книгам показ непомітності й

буденності зла для тих, хто знаходиться в полі дії пропаганди.

Впустивши заради мисленнєвого експерименту війну на власну територію, автори вивчених нами творів влаштовують «краш-тест» для американської державності та змальовують самокритичну картину, де США, як і інші країни, не є «землею обітованою», народ якої має стійкий імунітет до тоталітарних та негуманних ідеологій. У цих книгах і в телесеріалі вказано на міни вповільненої дії для сучасного суспільства, зокрема масову свідомість, якою легко маніпулювати, відсутність критичного мислення в більшості населення, споживацтво, домінування матеріалізму над ідеалізмом, гонитву за успіхом будь-якою ціною, байдужість до інших та любов до комфорту, антисемітизм, расизм, ксенофобію тощо. Корнблат, Дік, Норден і Спотніц нагадують, що політична міць Америки тримається передусім на високому військовому та економічному потенціалі, і якщо вона його втратить, то її місце на світовій арені буде зайнято менш гуманними й більш небезпечними силами.

У перспективі плануємо залучити до порівняння інші твори АІ на тему перемоги країн «осі»: новелу Альфреда Бестера «Переплутані дроти» (1964), роман Нормана Спіррада «Залізна мрія» (1972), оповідання Гаррі Тьортлдава «Останній параграф» (1988), роман Лео Рутмана «Зіткнення орлів» (1990), кінострічку Стівена Корнвелла «Філадельфійський експеримент 2» (1993) тощо. У контексті подальшого вивчення літературних просторів на особливу увагу заслуговують дослідження психологів і урбаністів щодо ментальних карт середовища та спроби письменників відтворити ці карти у свідомості персонажів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криницька Н. І. Альтернативна історія США в романах Філіпа Діка «Людина у високому замку» (1962) та Філіпа Рота «Змова проти Америки» (2004) / Н. І. Криницька // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2019. – Вип. 83. – С. 88–97.
2. Криницька Н. І. Онтологічні моделі в романі Філіпа К. Діка «Людина у високому замку» (The Ontological Models in Philip K. Dick's Novel *The Man in the High Castle*) / Н. І. Криницька // Аспекти дослідження іноземних мов і лінгвометодич-

ні основи викладання : Збірник статей. Випуск 17: [За ред. Ленської С.В.]. – Полтава, 2016. – С. 28–32.

3. Dick Ph. K. How to Build a Universe That Doesn't Fall Apart Two Days Later: speech. [Electronic Resource] / Philip Kindred Dick (1978). Accessed on December 14, 2020 from https://urbigenous.net/library/how_to_build.html
4. Dick Ph. K. *The Man in the High Castle* / Philip Kindred Dick. – NY : Vintage, 1992. – 259 p.
5. Jacobi C. Themes: Hitler Wins [Electronic Resource] / Carl Jacobi // *The Encyclopedia of Science Fiction:*

- Third Edition / John Clute, David Langford, Peter Nicholls and Graham Sleight, editors. – London, 2011 (online: revisions and additions added regularly). Accessed on December 14, 2020 from http://www.sf-encyclopedia.com/entry/hitler_wins.
6. Jacobs F. What If World War II Had Ended Differently? [Electronic Resource] / Frank Jacobs // *Big Think*. – 03 February, 2015. Accessed on December 14, 2020 from <https://bigthink.com/strange-maps/the-map-in-the-high-castle-ii>.
 7. Kornbluth C. Two Dooms / Cyril Kornbluth // *One Lamp: Alternate History Stories from the Magazine of Fantasy & Science Fiction* / Gordon Van Gelder, ed. – New York : Four Walls, Eight Windows, 2003. – P. 1–58.
 8. *The Man in the High Castle*. TV Series (2015–2019). Amazon Studios. Produced by Ridley Scott and Frank Spotnitz. Accessed on December 14, 2020 from https://www.imdb.com/title/tt1740299/?ref_=nv_sr_1.
 9. Lynch K. *The Image of the City* / Kevin Lynch. – Cambridge : The MIT Press, 1960. – 194 p.
 10. Norden E. *The Ultimate Solution* / Eric Norden. – NY : Warner paperback library, 1973. – 142 p.
 11. Rosenfeld G. D. *The World Hitler Never Made: Alternate History and the Memory of Nazism* / Gavriel D. Rosenfeld. – New York : Cambridge University Press, 2005. – 524 p.
 12. *The Routledge Companion to Science Fiction* / Mark Bould, Andrew M. Butler, Adam Roberts, Sherryl Vint, eds. – London : Routledge, 2009. – 560 p.
 13. Suvin D. *Metamorphoses of Science Fiction: on the poetics and history of a literary genre* / Darko Suvin. – New Haven, CT : Yale University Press, 1979. – 317 p.
 14. Warf B. *The Way it Wasn't: alternative histories, contingent geographies* / Barney Warf // *Lost in Space: geographies of science fiction* / R. Kitchin and J. Kneale (eds). – London and New York : Continuum, 2002. – 240 p.

REFERENCES

1. Krynytska N. I. Al'ternatyvna istoriya SSHA v romanakh Filipa Dika «Lyudyna u vysokomu zamku» (1962) ta Filipa Rota «Zmova proty Ameryky» (2004) [Alternative US History in Philip Dick's Novel *The Man in the High Castle* (1962) and Philip Roth's Novel *The Plot Against America* (2004)]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya «Filolohiya»*, 2019, Vol. 83, P. 88–97. (in Ukrainian).
2. Krynytska N. I. Ontolohichni modeli v romani Filipa K. Dika «Lyudyna u vysokomu zamku» (The Ontological Models in Philip K. Dick's Novel *Man in the High Castle*). *Aspekty doslidzhennya inozemnykh mov i linhvometodychni osnovy vykladannya: zbirnyk statey*. Poltava, 2016, Vol. 17, P. 28–32 (in English).
3. Dick Ph. K. How to Build a Universe That Doesn't Fall Apart Two Days Later: speech. [Electronic Resource] / Philip Kindred Dick (1978). Accessed on December 14, 2020 from https://urbigenous.net/library/how_to_build.html
4. Dick Ph. K. *The Man in the High Castle*. NY, Vintage, 1992, 259 p.
5. Jacobi C. Themes: Hitler Wins [Electronic Resource]. In: *The Encyclopedia of Science Fiction: Third Edition* / John Clute, David Langford, Peter Nicholls and Graham Sleight, editors. London, 2011 (online: revisions and additions added regularly). Accessed on December 14, 2020 from http://www.sf-encyclopedia.com/entry/hitler_wins.
6. Jacobs F. What If World War II Had Ended Differently? [Electronic Resource]. *Big Think*, 03 February, 2015. Accessed on December 14, 2020 from <https://bigthink.com/strange-maps/the-map-in-the-high-castle-ii>
7. Kornbluth C. Two Dooms. In: *One Lamp: Alternate History Stories from the Magazine of Fantasy & Science Fiction*. Gordon Van Gelder, ed. New York, Four Walls, Eight Windows, 2003, P. 1–58.
8. *The Man in the High Castle*. TV Series (2015–2019). Amazon Studios. Produced by Ridley Scott and Frank Spotnitz. Accessed on December 14, 2020 from https://www.imdb.com/title/tt1740299/?ref_=nv_sr_1.
9. Lynch K. *The Image of the City*. Cambridge, The MIT Press, 1960, 194 p.
10. Norden E. *The Ultimate Solution*. NY, Warner paperback library, 1973, 142 p.
11. Rosenfeld G. D. *The World Hitler Never Made: Alternate History and the Memory of Nazism*. New York, Cambridge University Press, 2005, 524 p.
12. *The Routledge Companion to Science Fiction*. Mark Bould, Andrew M. Butler, Adam Roberts, Sherryl Vint, eds. London, Routledge, 2009, 560 p.
13. Suvin D. *Metamorphoses of Science Fiction: on the poetics and history of a literary genre*. New Haven, CT, Yale University Press, 1979, 317 p.
14. Warf B. *The Way it Wasn't: alternative histories, contingent geographies*. In: *Lost in Space: geographies of science fiction* / R. Kitchin and J. Kneale, eds. London and New York, Continuum, 2002, 240 p.

MODELING THE UNITED STATES TERRITORY BY ALTERNATE HISTORY AUTHORS IN CASE OF AXIS VICTORY IN WORLD WAR II

Nataliya Krynytska

<http://orcid.org/0000-0001-9591-542X>

nataliakrin@gmail.com

Candidate of Philology, Associate Professor

Department of Romance and Germanic Philology

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Abstract. *One of the elements of American national mythology is the victory in World War II and the defeat of the Axis countries (the Nazi military alliance). However, the downside of this national pride is the subconscious fear of losing democratic institutions. Alternate history (AH) as a «thought experiment» presents a «crash test» for the U.S. sovereignty in dystopia where the Allies lost WWII.*

The author of the paper aims to consider modeling the U.S. territory occupied by the Axis in Cyril Kornbluth's «Two Dooms» (1958), Philip Dick's «The Man in the High Castle» (1962), the eponymous TV series by Frank Spotnitz (2015–2019), and Eric Norden's «The Ultimate Solution» (1973). This is the first attempt of studying these works from such a perspective. The previous researches prove that space, time, and society are closely connected in the AH. Therefore, the author considers and compares not only the setting but also the plot and narrative features, AH background, and the possibility of the offered scenarios. The focus is on the problem of preserving the American identity in the country colonized by Germany and Japan and on how the average American is able to resist the invaders.

The author concludes that, first, all the works are American-centric since the fate of the entire world depends on the USA, its leaders, nuclear weapons, etc. Second, these variants of AH present a bipolar world, with two superpowers (Germany and Japan where the latter is slightly more humane), which are in a state of confrontation (except Kornbluth's novella where the nuclear weapon does not exist). This configuration corresponds to the Cold War when the USA and the USSR, the former Allies, divided the world into spheres of influence. The East Coast of the United States lies under Germany, and Japan rules the West Coast. In Dick's novel and its TV adaptation, much of the USA (the flyover country) remains relatively independent, but the non-occupied states are unable to help the Coasts free themselves from the invaders. In all the works with a nuclear weapon, it belongs to Germany as a more technologically advanced and aggressive country. American identity in AH is fading or almost disappearing under colonial influence especially in the cities. Third, each work meets the challenges of its time: Kornbluth proves the need to invent and use nuclear weapons; Dick and Norden show the confrontation between the two superpowers and warn of nuclear danger; Spotnitz follows Dick but adds many new storylines to suit our day. As a result, these authors reveal the pitfalls of democracy, the role of propaganda, and the shortcomings of mass society and prove that the USA is not immune from totalitarian and inhumane ideologies. However, Dick and Norden depict the alternate background more convincingly, with the help of subtext and «cognitive mapping». These authors are more skillful in creating the atmosphere of invisibility and ordinariness of evil for those who are zombified by propaganda.

The further research can involve more AH works for comparison. Another perspective is mental mapping and its reflection in literary geography.

Key words: *American literature; TV series; alternative/alternate history; dystopia; Cyril Kornbluth; Philip Dick; Frank Spotnitz; Eric Norden.*